

Oikeusministeriölle

31.10.2022

VN/4305/2022

Ihmisoikeusliiton lausunto maalittamisen rikosoikeudellista sääntelyä koskevasta arviomuistiosta

Tiivistelmä

Maalittaminen on vakava ilmiö, joka uhkaa demokratiaa ja oikeusvaltiota pyrkien kohteensa vaientamiseen. Suomen lainsäädäntö ei tällä hetkellä tunnista maalittamista, eikä siten tarjoa sen kohteelle riittäviä oikeussuojakeinoja. Tämän sääntelyaukon korjaaminen on tervetullutta.

Ihmisoikeusliitto kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että ihmisoikeusvaikutukset on syytä arvioida huolellisesti maalittamista koskevan lain valmistelussa. Syrjinnän ja maalittamisen välistä yhteyttä on hyvä tarkastella vielä lisää. Lakimuutosta valmisteltaessa on myös perehdyttävä huolellisesti kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin.

Maalittaminen voi kohdistua käytännössä keneen tahansa. Ihmisoikeusliitto pitää tärkeänä, että maalittamisen määritelmä kattaa myös muihin kuin työtehtäviin tai yhteiskunnallisiin tehtäviin perustuvan maalittamisen. Maalittamisen kriminalisoinnissa on tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, ettei maalittamisen määritelmä mahdollista maalittamisväitteen väärinkäyttöä.

Yleistä

Oikeusministeriön arviomuistion määritelmän mukaan maalittaminen on ilmiö, jossa yksi tai useampi toimija kehottaa ja yllyttää suurta joukkoa hyökkäämään yhden ihmisen kimppuun eri tavoin, esimerkiksi lähettämällä vihaviestejä sähköpostilla tai sosiaalisessa mediassa. **Maalittaminen on vakava ilmiö, joka uhkaa demokratiaa ja oikeusvaltiota** pyrkien kohteensa vaientamiseen. Maalittamisen kohteen sananvapaus kapenee, kun tämä ei uskalla enää kertoa mielipiteitään tai osallistua julkiseen keskusteluun. Jo maalittamisen kohteeksi joutumisen pelollakin voi olla vahva vaientava vaikutus. Maalittaminen tai sen pelko voi aiheuttaa sen, että maalittamisen kohde välttää kokonaan osallistumista julkiseen keskusteluun tai alkaa vältellä tiettyjä aiheita.

Suomen lainsäädäntö ei tällä hetkellä tunnista maalittamista, eikä siten tarjoa sen kohteelle riittäviä oikeussuojakeinoja. Tämä sääntelyaukko on syytä korjata. **Ihmisoikeusliitto yhtyy oikeusministeriön arviomuistiossa esitettyyn johtopäätökseen siitä, että maalittamisen säätämiseksi erikseen rangaistavaksi on löydettävissä perusteita.**

Ihmisoikeusliitto esittää, että lakimuutosta valmisteltaessa on tehtävä **huolellinen ihmisoikeusvaikutusten, ml. sukupuolivaikutusten, arviointi**. Maalittamisella voi olla vaikutuksia myös muihin ihmisoikeuksiin kuin arviomuistiossa painotettuihin sananvapauteen ja oikeuteen yksityisyyteen. Esimerkiksi **maalittamisen ja syrjinnän kiellon välistä yhteyttä on hyvä tarkastella vielä lisää.**

Jatkovalmistelussa tulee perehtyä perusteellisesti Suomen kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön ja YK:n sopimusvalvontaelinten ratkaisuihin. Myös ihmisoikeussopimusvalvontaelinten Suomelle antamat vihapuhetta ja verkkovihaa koskevat suositukset on otettava huomioon. Suomi on saanut vihapuhetta koskevia suosituksia viime vuosina mm. YK:n ihmisoikeuskomitealta, joka valvoo kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanoa, sekä YK:n rotusyrjinnän vastaiselta komitealta.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut kesällä 2022 jäsenvaltioille suosituksen (CM/Rec(2022)16) koskien vihapuheen torjumista. Suosituksessa painotetaan verkossa levitettävää vihapuhetta ja sen vastaisia toimia, kuten lainsäädäntöä. Maalittamista koskevan lain jatkovalmistelussa tulee hyödyntää ministerikomitean suositusta soveltuvin osin.

Ihmisoikeusliitto pitää myös ongelmallisena, että yksityishenkilöihin kohdistuva, muuhun kuin työtehtävään tai yhteiskunnalliseen tehtävään liittyvä maalittaminen ei nouse arviomuistiossa esiin lainkaan.

Maalittamisen määritelmä

Maalittamisella tarkoitetaan joukkoistettua ja järjestelmällistä häirintää, jonka tavoitteena on vaientaa kohteensa.

Vaikka maalittamisen rikosoikeudellinen määrittely onkin vaikeaa, on maalittamisen määrittely ja sen tuominen osaksi rikoslakia erittäin tärkeää. **Maalittamisen rikosoikeudellisessa määrittelyssä voitaisiin esimerkiksi hyödyntää vainoamista koskevaa rikoslain kohtaa.** Vainoamisen määritelmässä painotetaan uhkailun, tarkkailun tai seuraamisen lisäksi sitä, että teot ovat omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta. Jotta kysymys olisi vainoamisesta, on edellä kuvatun toiminnan oltava toistuvaa. Menettelyn on siis jatkuttava pidemmän aikaa. Tätä arvioitaessa otetaan huomioon tekojen määrä mutta myös niiden esiintymistiheys ja luonne. Vastaavaa jatkuvuutta ja kokonaisarviota voitaisiin hyödyntää myös maalittamisen rikosoikeudellisessa määrittelyssä.

Maalittaminen ei ole ilmiönä aivan uusi, vaan siitä on käyty julkista keskustelua jo lähes kymmenen vuoden ajan. **Ihmisoikeusliitto pitää tervetulleena sitä, että ilmiöön ollaan vihdoinkin tarttumassa myös lainsäädännön avulla.** Ihmisoikeusliitto toivoo, että maalittamisen kriminalisointiprosessia jatketaan seuraavalla hallituskaudella.

Tällä hetkellä, kun lainsäädännössä on maalittamisen osalta sääntelyaukko, ovat maalittamisen kohteeksi joutuvan oikeussuojakeinot puutteellisia, eikä pääsy oikeuksiin toteudu. Toisaalta maalittajat ovat hyötynet siitä, että maalittamisen määrittely on epämääräistä ja hankalaa, eivätkä he ole joutuneet vastuuseen toteuttamastaan järjestelmällisestä häirinnästä.

Ihmisoikeusliitto pitää tärkeänä, että maalittamisen kriminalisoinnilla pystytään puuttumaan myös esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan toimijoihin, ihmisoikeuspuolustajiin ja aktivisteihin kohdistettuun järjestelmälliseen häirintään eli maalittamiseen. Myös syrjinnälle alttiisiin ryhmiin

kuuluvat henkilöt ja toisaalta naiset voivat olla erityisessä riskissä joutua maalittamisen kohteeksi. Näiden kaikkien ryhmien äänen vaientuminen yhteiskunnassa on vakava uhka demokratialle ja yhdenvertaisuudelle.

Ihmisoikeusliitto vaatii, että syrjinnälle alttiiden ryhmien riski joutua maalittamisen kohteeksi otetaan huomioon lain jatkovalmistelussa. Maalittaminen sisältää usein piirteitä syrjinnästä, kuten sukupuolittuneesta häirinnästä tai muusta häirinnästä. Tällä on merkitystä mahdollisen viharikosmotiivin tunnistamisen kannalta. Maalittamisessa, kuten verkkovihassa yleensäkin, voi olla piirteitä naisvihasta, rasismista, ableismista, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjinnästä ja muusta syrjinnästä, ja niillä voi olla myös vaikutusta tilanteen oikeudelliseen arviointiin. Ihmisoikeusliitto pitääkin tärkeänä jatkovalmistelun yhteydessä maalittamisen tarkastelua suhteessa viharikoksiin.

Oikeusministeriön kesäkuussa 2022 julkaiseman ”Että puututtaisiin konkreettisesti” -selvityksen mukaan yhä useampi vihapuhetta tai häirintää kokenut vähemmistöryhmän edustaja koki sen vaikuttaneen yleiseen turvallisuuden tunteeseensa. Nyt niistä, jotka olivat kokeneet viimeisen 12 kuukauden aikana vihapuhetta tai häirintää, 70 prosenttia koki sen vaikuttaneen yleiseen turvallisuuden tunteeseensa. Vuonna 2016 julkaistussa selvityksessä vastaava osuus oli 61 prosenttia.

Ihmisoikeusliitto kiinnittää huomiota siihen, että lakimuutosehdotuksessa maalittamisen määritellään olevan järjestelmällistä häirintää, joka kohdistuu henkilöön nimenomaan tämän työtehtävien tai yhteiskunnallisten tehtävien vuoksi. Arviomuistiossa painottuvat jossain määrin luottamushenkilöihin ja viranomaisiin kohdistuva maalittaminen, joka on vakava ilmiö, mutta maalittaminen voi kohdistua myös moniin muihin ryhmiin tai yksittäisiin ihmisiin. Arviomuistiossa mainitaan erikseen myös tieteen ja taiteen harjoittajat, toimittajat sekä opettajat.

Järjestelmällistä, verkossa tapahtuvaa tai verkkoa hyödyntävää häirintää voi kohdistua käytännössä keneen tahansa. Sen käynnistämisen syytkin voivat olla melkein mitä tahansa, eikä maalittamisen motiivi välttämättä edes ole kohteeksi joutuvan tiedossa. Kimmoke maalittamiseen voi tulla muusta kuin kohteen työtehtävistä tai yhteiskunnallisista tehtävistä. Maalittamisen kimmoke voi olla vaikkapa kohteen julkinen esiintyminen esimerkiksi viihteellisessä TV-ohjelmassa tai paikallislehden haastattelussa tai osallistuminen keskusteluun sosiaalisessa mediassa. Toistaiseksi arviomuistiossa ehdotettu maalittamisen määritelmä ei riitä kattamaan kaikkia edellä kuvattuja maalittamistilanteita.

Jatkovalmistelussa on syytä vielä pohtia, **miten ehdotuksessa mainitut työtehtävät tai yhteiskunnalliset tehtävät määritellään.** Koskeeko ehdotettu laki kaikkia työtehtäviensä vuoksi maalitettuja, riippumatta työtehtävästä tai työnantajasta? Kattaako määritelmä myös ei-työsuhteessa olevaan työtä tekevään henkilöön kohdistetun maalittamisen? Mikä kaikki lasketaan yhteiskunnalliseksi tehtäväksi? Täytyykö kyseessä olla virallisesti tunnustettu luottamustehtävä, vai toimivatko esimerkiksi kansalaisaktivistit lakiehdotuksen määritelmän mukaisessa yhteiskunnallisessa tehtävässä?

Ihmisoikeusliitto pitää niin ikään ongelmallisena, että yksityishenkilöihin kohdistuva, muuhun kuin työtehtävään tai yhteiskunnalliseen tehtävään liittyvä maalittaminen ei nouse

arviomuistiossa esiin lainkaan. Ihmisoikeusliitto ehdottaa, että maalittamisen määritelmää harkitaan vielä tältä osin tarkasti, jotta kaikkeen maalittamiseen voidaan puuttua rikoslain avulla.

Arviomuistiossa todetaan viranomaisiin kohdistuvan maalittamisen olevan uhka oikeusvaltiolle. Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan maalittaminen ja sen pelko kaventavat sananvapautta riippumatta siitä, onko kohteena viranomainen vai yksityishenkilö. Myös yksityishenkilöihin kohdistuva maalittaminen **kaventaa kohteensa sananvapautta ja on täten uhka demokratian toteutumiselle.**

Maalittaminen on myös yksi verkkovihan muodoista. Internet on merkittävässä roolissa maalittamisen järjestelmällisessä toteuttamisessa ja tiedon levittämisessä. Se, että kyseessä on verkkovihan muoto, ei kuitenkaan tarkoita, että maalittaminen olisi yksinomaan digitaalisilla alustoilla tapahtuvaa häirintää.

Arviomuistiossa ehdotettu maalittamisen määritelmä kuitenkin rajoittuu sähköisessä tietoverkossa tapahtuvaan häirintään. Maalittamisella on todellisuudessa monia muotoja, jotka kaikki eivät tapahdu verkossa, mutta voivat silti olla osa maalittamisen kokonaisuutta. Esimerkkinä nostettakoon vaikkapa perättömät rikosilmoitukset. **Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan lainsäädännön jatkovalmistelussa tulee vielä arvioida, kattaako rikoslaki riittävällä tavalla myös muut maalittamisen muodot kuin verkkohäirinnän.**

Tarve säätää maalittaminen rangaistavaksi ja rangaistavaksi säätämisen edellytykset

Maalittamisen kriminalisoinnissa on tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, ettei maalittamisen määritelmä mahdollista maalittamisväitteen väärinkäyttöä. On olemassa riski, että aiheettomilla maalittamisväittämällä pyritään vaimentamaan oikeutettua kritiikkiä. Tämä riski tulee minimoida kiinnittämällä erityistä huomiota lain muotoiluun, jotta maalittaminen on määritelty riittävän tarkasti. Arviomuistiossa ehdotettu lakiteksti sisältää kirjauksia siitä, millaista kritiikkiä ei voida katsoa maalittamiseksi. Tällaiset rajaukset ovat tärkeitä, jotta laki toimii tarkoituksenmukaisesti.

Muut asiat

Maalittamisen ehkäisyssä ja siihen puuttumisessa tarvitaan myös muita toimenpiteitä kuin kriminalisointi. Ennaltaehkäisevä tietoisuuden lisääminen ilmiöstä ja sen haitallisuudesta sekä uhrien tukitoimet ovat tärkeitä. Kriminalisoinnin tullessa voimaan tarvitaan aiheesta kattavaa ja riittävästi resursoitua koulutusta poliisille sekä tuomioistuimille.

Helsingissä 31.10.2022

Sanni Mäntyniemi, Ihmisoikeuksien asiantuntija, Ihmisoikeusliitto

